

Л. Г. Кайдалова

## ПРОФЕСІЙНА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ТА САМОРОЗВИТОК ВИКЛАДАЧА

*На основі аналізу наукових праць та педагогічного досвіду охарактеризовано сутність професійної самореалізації та саморозвитку викладача, зроблено акцент на творчості, самоосвіті викладача вищого навчального закладу.*

*Ключові слова: професійна самореалізація викладача, саморозвиток, самоосвіта, самоконтроль.*

*На основе анализа научных работ дана характеристика профессиональной самореализации преподавателя, сделан акцент на саморазвитии, творчестве и самообразовании преподавателя высшего учебного заведения.*

*Ключевые слова: профессиональная самореализация преподавателя, саморазвитие, самообразование, самоконтроль.*

*On the basis of analysis of scientific works characteristics of professional self-realization of the teacher, the emphasis on self-development, creativity and self-education of a teacher of a higher educational institution.*

*Keywords: professional self-realization of the teacher, self-development, self-education, self-control.*

Постановка проблеми. Питання професійної самореалізації, саморозвитку та самовдосконалення викладача є актуальними в сучасних умовах європейської інтеграції освітніх систем та посилення якості підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах.

Аналіз актуальних досліджень. У наукових дослідженнях вітчизняних та зарубіжних учених знайшли глибоке обґрунтування проблеми сутності самореалізації, саморозвитку та самовдосконалення особистості (К. А. Альбульханова-Славська, Н. В. Гузій, А. Маслоу, Р. С. Немов, К. Роджерс, Н. Романова та ін) [1, 3, 6]. Проте недостатньо в наукових працях висвітлено питання професійної самореалізації викладача вищого навчального закладу.

Мета статті: обґрунтувати сутність та висвітлити особливості професійної самореалізації викладача вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Аналіз науково-педагогічної літератури [1-10] дозволив зробити висновок про те, що на сучасному етапі професійна самореалізація та саморозвиток викладача вищого навчального закладу стає все більш актуальною для освітнього простору.

Розглянемо розуміння сутності самореалізації та самоактуалізації у наукових працях учених.

У психологічній літературі (А. Маслоу, К. Роджерс) самореалізація є прагнення людини до якомога повнішого виявлення і розвитку особистісних можливостей.

Найвищою потребою людини за А. Маслоу є самоактуалізація. Самоактуалізованим людям властиве більш яскраве й чітке сприйняття реальності, спонтанність, орієнтування на вирішення проблеми, пошук усамітнення для зосередження, незалежність у мисленні, щира доброта, благородство і повага, почуття гумору, креативність, культура і відкритість, усвідомлення власної недосконалості. Психолог-гуманіст К. Роджерс вважав, що особистісне зростання (або актуалізація) виражається в прагненні ставати все більш компетентним і здатним настільки, наскільки це можливо біологічно, і в тій мірі, в якій це зростання підсилює організм і «самозвеличання».

С.О. Сисоєва відзначає, що рівні професіоналізму викладача являють собою ступені, етапи його руху до високих показників педагогічної праці: рівень володіння професією, адаптація до неї, первинне засвоєння викладачем норм, менталітетів, необхідних прийомів, технологій; рівень педагогічної майстерності як виконання на високому рівні найкращих зразків передового педагогічного досвіду, що були накопичені у професії; володіння прийомами індивідуального підходу до студентів, методами передачі знань; здійснення особистісно орієнтованого навчання; рівень самоактуалізації педагога в професії, усвідомлення можливостей педагогічної професії для розвитку своєї особистості.

Автор наголошує на важливості саморозвитку засобами професії,

свідомому посиленні своїх позитивних якостей та згладжуванні негативних, закріпленні індивідуального стилю; на педагогічній творчості як збагаченні педагогічним досвідом своєї професії за рахунок творчого внеску, внесенні авторських пропозицій, що стосуються як окремих завдань, прийомів, засобів, методів, форм організації навчального процесу, так і таких, що утворюють нові педагогічні системи [9].

Саморозвиток індивіда, на думку Є. Рапацевич, є процесом збагачення діяльнісних здібностей та інших якостей особистості у процесі різних видів його доцільної діяльності, підґрунтям якого є засвоєння соціального досвіду та досягнення культури, втілених у реаліях у процес тієї чи іншої діяльності. Автор підкреслює, що хід саморозвитку особистості та його результати визначаються двома чинниками:

- а) здатністю індивіда навчатися і брати участь у діяльності «зі знанням справи», а саме: якістю та рівнем його освіти;
- б) характером і мірою втілення соціально-культурного досвіду в реаліях, з якими має справу суб'єкт діяльності [5].

Спираючись на погляди Р. С. Немова, Є. Рапацевича вважаємо, що саморозвиток особистості є процесом осмислення своїх індивідуальних якостей і збагачення здібностей, особистісних та інших якостей у процесі різних видів діяльності особистості.

Саморозвиток є специфічною самоорганізацією педагогом свого освітньо-розвивального простору, у якому він виступає як суб'єкт свого професійного становлення. Саме саморозвиток визначає активність викладача, його життєву позицію, особистісний потенціал.

Слід зауважити, що саморозвиток особистості здійснюється під впливом внутрішніх протиріч, зміни якостей під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників (природних, соціальних та ін.).

Програма самовиховання педагога, яка також є засобом його саморозвитку, обов'язково містить оцінку педагогічних здібностей і шляху їх подальшого розвитку. Психологічна наука надає можливість вивчити рівень

розвитку таких здібностей, а педагогічна діяльність виступає основним засобом їх розвитку.

Всі особистісні зміни (інтелектуальний розвиток, уміння управляти своїми психічними станами, волюва цілеспрямованість, культурний розвиток, розвиток педагогічних здібностей) самі стають могутнім стимулом в професійному і особистісному саморозвитку, оскільки формують потребу в самовдосконаленні.

Ми погоджуємося, що саморозвиток є свідомою практичною діяльністю, спрямованою на можливо повнішу реалізацію людиною себе як особистості, а професійний саморозвиток - це свідомо діяльність, направлена на вдосконалення своєї особистості відповідно вимогам професії до людини.

Професійний саморозвиток Р. С. Немов розглядає як джерело ділового самовдосконалення, пов'язаного з розвитком у людини цілого комплексу професійно необхідних якостей, а також здібності, уміння й навички, важливі для успішної роботи за обраною спеціальністю [6].

Професійний розвиток на думку І. С. Сергєєва є ростом, становленням, інтеграцією і реалізацією в педагогічній праці, професійно значущих і особистісних якостей і здібностей, професійних знань та вмінь на основі активного якісного перетворення викладачем свого внутрішнього світу, що приводить до принципово нового життя і діяльності [8].

Самореалізація особистості є внутрішньою потребою. Успішній професійній самореалізації викладача сприяє самоорганізація особистості як діяльність і здатність особистості, що пов'язані з уміннями організувати себе. Це проявляється в цілеспрямованості, активності, самостійності, плануванні своєї діяльності, умінні критично оцінювати свої вчинки. Система самоосвітньої діяльності викладача передбачає поточне та перспективне планування; добір ефективних форм і методів самоосвіти, уміння працювати з інформацією, складання конспектів тощо. Самостійність не дається людині від народження, вона формується поступово і на кожному віковому етапі має свої особистості.

У наукових публікаціях Н. В. Гузій, Р. С. Немова та ін. висвітлено проблеми самореалізації особистості, у т.ч. професійної самореалізації викладачів вищих навчальних закладів, але на наш погляд проблема є малодослідженою і потребує подальших наукових розробок [3, 6].

Н.В. Гузій зазначає, що результатом творчої самореалізації педагога є сформованість у нього готовності до подальшого професійного самовдосконалення як показник зрілості та розвиненості особистості педагога-професіонала.

Зокрема, Романова Г. анна розглядає професійну реалізацію викладачів економічного університету і наголошує на необхідності тренінгової підготовки викладачів, обґрунтовує шляхи удосконалення психолого-педагогічної підготовки викладачів [7].

На наш погляд, однією із важливих якостей професійної самореалізації викладача є творчість. Саме специфіка педагогічної творчості, як зазначає С. О. Сисоєва, зумовлена тим, що об'єктом і результатом її є творення людини, а не образу, як у мистецтві, не механізму чи конструкції, як у техніці [9]. Автор наголошує, що розвиток особистості відбувається не тільки під впливом зовнішніх стимулів - завдань, а й внутрішнього саморуху, на якій до цих пір не зверталось належної уваги в педагогічному процесі.

Шляхи досягнення професіоналізму і компетентності в праці педагога вивчає педагогічна акмеологія. Одним із центральних понять педагогічної акмеології є поняття професіоналізму педагога. Під ним розуміється інтегральна характеристика особистості педагога, що припускає володіння ним видами професійної діяльності та наявність у педагога поєднання професійно важливих психологічних якостей, які забезпечують ефективне вирішення професійних педагогічних завдань з навчання та виховання [2].

Аналіз педагогічного досвіду свідчить, що для професійної самореалізації викладача важлива адекватна самооцінка свого потенціалу, можливостей, якостей та результатів діяльності.

На формування стилю педагогічної діяльності впливають: законо-

мірності педагогічної діяльності; професійні вимоги, які ставляться до викладачів; соціально-психологічні особливості студентів (стать, інтереси, потреби, вік), стадія формування колективу навчальної групи студентів, службово-ієрархічний рівень, на якому знаходиться педагог, методи та прийоми управління, що використовує керівництво; суб'єктивні чинники формування стилю діяльності: професійно важливі психологічні якості педагога, його загальна та професійна культура, інтелект, особистісні якості, особливості темпераменту.

Необхідність самоосвіти викладачів є специфічною ознакою педагогічної діяльності та вимогами часу й необхідності викладачеві навчатися протягом життя, оскільки в системі освіти змінюються як потреби суспільства, так і вимоги до викладачів вищих навчальних закладів.

Самоосвіта викладача спрямована на здобуття нових та поглиблення раніше набутих знань, умінь та навичок, розвиток професійно значущих та особистісних якостей, необхідних викладачу; розвиток освіченості та загальної культури, світогляду особистості.

Ефективність професійної самореалізації викладача тісно пов'язана з професійними досягненнями педагога, одним із яких є якісна підготовка майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах. Іншими словами, чим більшого викладач досягає в професійному становленні, тим більше він розвивається як особистість.

Специфіка професійної педагогічної самосвідомості полягає у тому, що вона зростає з особистісної самосвідомості, оскільки педагог в процесі виконання своєї професійної діяльності віддає частину себе, своїх духовних ресурсів іншим. Власне, орієнтація на іншого, на взаємодію з цими іншими і визначає той образ педагогічної діяльності, на який орієнтується педагог.

Професійна самосвідомість містить уявлення професіонала про себе і свої цінності, свій внесок в загальну справу. Структуру професійної самосвідомості в загальному вигляді можна охарактеризувати такими положеннями:

- свідомість своєї приналежності до певної професійної спільності;
- знання, думка про ступінь своєї відповідності професійним еталонам, про своє місце в системі професійних ролей;
- знання людини про ступінь його визнання в професійній групі;
- знання про свої сильні і слабкі сторони, шляхи самоудосконалення, вірогідні зони успіхів і невдач;
- уявлення про себе і свою роботу в майбутньому [4].

Важливим чинником для професійної самореалізації викладача є наявність та розвиненість у викладача професійно важливих якостей : загальної культури, поваги до студентів, креативності, відповідальності, активної життєвої позиції, тактовності, комунікабельності, доброзичливості, вимогливості, ініціативності, емпатії, толерантності та ін.

Висновок. Таким чином, професійна самореалізація викладача вищого навчального закладу відбувається у процесі педагогічної діяльності та особистісного саморозвитку й самовдосконалення. Успішній професійній самореалізації та саморозвитку викладача сприяють неперервна самоосвіта та самовдосконалення викладача.

### Література

1. Абульханова-Славская КА Развитие личности в процессе жизнедеятельности / Психология формирования и развития личности / под ред. Л.И. Анциферовой. - М. : Наука, 1981. - С. 26-37.
2. Акмеология: Учебник / Под ред. А.А. Деркача, М., 2002. - С. 444.
3. Гузій Н.В. Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та історичні аспекти : Монографія. / Н.В.Гузій. - К., 2004. - С. 156.
4. Климов Е А. Психология профессионального самоопределения. - Ростов н/Д., 1996. - С. 51.
5. Педагогика: Большая современная энциклопедия / Сост. Е. С. Рапацевич. - Мн. : «Сов рем. Слово», 2005. - С. 513.
6. Немов РС. Психология. Словарь- справ очник : в 2-х ч. / РС. Немов. - М. : ВЛАДОС ПРЕСС, 2003. - С. 267.

7. Романова Ганна. Психолого-педагогічна підготовка як чинник професійної самореалізації викладачів економічного університету / Ганна Романова // Вісник Львівського університету Серія Педагогіка. - 2009. - Вип. 25. - Ч. 3. - С. 167-175.
8. Сергеев И.С. Основы педагогической деятельности : Учебное пособие. - СПб. : Питер, 2004. - С. 20-34.
9. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості : Підручник. - К.: Міленіум, 2006. - С. 107-108.